

Hoogheemraadschap van
Rijnland

EXOTEN IN RIJNLAND

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE.....	2
1. Inleiding	3
1.1 Wat zijn exoten.....	3
1.2 Wie is verantwoordelijk voor exoten?.....	3
1.3 Wat zijn de risico's van exoten voor het waterbeheer?	4
1.4 Welke strategieën zijn er voor het omgaan met exoten	5
2. Hoe gaat Rijnland om met exoten in en om het water	7
3. Bronnen	9
Bijlage 1. Kaders	10
Europees beleid	10
Rijksbeleid	11
Provinciaal beleid	13
Rijnlands beleid	13
Bijlage 2. Lijst met invasieve exoten, EU-lijst.....	14
Bijlage 3. Exoten in Rijnland	15
Bijlage 4. Rijnlands standpunt Quaggamossel	16
Bijlage 5. Rijnlands standpunt Amerikaanse rivierkreeften	17
Bijlage 6. App "iWaterplant"	18
Bijlage 7. Voorbeeldprotocol grote waternavel	19

1. Inleiding

Het aantal soorten planten en dieren dat voor oorsprong niet in Nederland voorkomt neemt nog steeds toe. Ook in en langs het water komen exotische ofwel uitheemse soorten voor. De verspreiding van woekerende exotische waterplanten is de afgelopen tientallen jaren sterk toegenomen. Ook het aantal soorten exotische rivierkreeften en de verspreiding van deze soorten neemt toe. De afgelopen jaren worden de effecten van de aanwezigheid van de uitheemse quaggamossel zichtbaar in de vorm van helder water.

Deze nota beschrijft wat exoten zijn, wie verantwoordelijk is voor exoten, welke risico's ze kunnen hebben voor het uitvoeren van de waterschapstaken en het behalen van de doelen voor waterkwaliteit en ecologie. In dit stuk is beschreven wat we als waterschap moeten doen (vanuit wet- en regelgeving) en kunnen doen om de overlast van exoten te beperken.

Ook inheemse planten en dieren kunnen overlast geven. Denk bijvoorbeeld aan fonteinkruiden die vastraken in de schroeven van motorbootjes, aalscholvers die de waterkwaliteit negatief kunnen beïnvloeden, ganzen die nieuw ingeplante oevers kaalvreten of blauwalgen die tijdens een bloei tot een zwemverbod leiden. Deze soorten worden niet in deze nota behandeld. Deze nota beperkt zich tot exotische soorten.

De overlast die de aanwezigheid van waterplanten (zowel inheems als exotisch) kan geven voor de waterrecreatie (varen, zwemmen en vissen) wordt niet in deze nota behandeld. Dit onderwerp zal worden opgepakt bij het thema "recreatie in en om het water".

1.1 Wat zijn exoten

Een exoot is in 2007 door de toenmalig minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV) gedefinieerd als een uitheemse soort (zowel planten, dieren als micro-organismen) die Nederland niet op eigen kracht kan bereiken, maar door menselijk handelen (export, infrastructuur) terecht is gekomen in de Nederlandse natuur of dat in de nabije toekomst dreigt te doen. Soorten die Nederland op eigen kracht bereiken, bijvoorbeeld door klimaatverandering, vallen buiten deze definitie (uit brief minister van LNV aan Tweede Kamer, 12 oktober 2007).

Het verschijnen van uitheemse soorten op nieuwe locaties is niet altijd zorgwekkend. Slechts 10% van de nieuwe soorten vestigt zich blijvend in Nederland. De meeste blijvende soorten geven geen overlast en voegen zich in het bestaande ecosysteem. Een deel (10 tot 15%) van deze "blijvers" vertoont invasief gedrag wat inhoudt dat de soort zich explosief ontwikkelt en daarmee inheemse soorten kan verdringen of wegconcurreren. Dit kan leiden tot ecologische, economische, gezondheids- en/of cultuurhistorische schade.

1.2 Wie is verantwoordelijk voor exoten?

In 2014 heeft de Europese Unie de verordening tegen invasieve exoten aangenomen. In 2015 is de Unielijst vasstgesteld met daarop 34 soorten die voor de EU zorgwekkend zijn. De minister van Economische Zaken wijst voor Nederland soorten invasieve exoten aan die in het belang van de bescherming van de wilde flora, de wilde fauna of de instandhouding van natuurlijke habitats worden bestreden. De uitvoering hiervan ligt bij de provincies. Gedeputeerde staten kan opdracht geven aan faunabeheereenheden, wildbeheereenheden of andere groepen of personen tot het bestrijden van exoten.

Gedeputeerde staten dragen er zorg voor dat in hun provincie het aantal van de invasieve exoten zoveel mogelijk wordt teruggebracht.

De waterschappen hebben van de provincies tot dusver geen opdracht gekregen en er is voor het hoogheemraadschap van Rijnland dus geen wettelijke taak om exoten te bestrijden.

In bijlage 1 is het kaderstellend beleid op het gebied van exoten opgenomen. In bijlage 2 is de Unielijst met invasieve exoten opgenomen.

1.3 Wat zijn de risico's van exoten voor het waterbeheer?

Lang niet alle exoten vormen een probleem voor het waterbeheer. Met name de invasieve exotische soorten die in en om het water voorkomen kunnen de taken van het waterschap of de doelstellingen voor waterkwaliteit en ecologie in gevaar brengen. Exoten kunnen effecten hebben op waterkeringen, op het waterkwantiteitsbeheer, op de waterkwaliteit en ecologie en de biodiversiteit. Deze aspecten zijn hieronder toegelicht.

Veiligheid

Ondergraven van keringen

Soorten als de muskusrat en beverrat graven in oevers van watergangen en in keringen waardoor de veiligheid in het geding kan komen.

Vergroten van erosiegevoeligheid

De aanwezigheid van grote woekerende exotische plantensoorten zoals Japanse duizendknoop en Reuzenbalsemien op de waterkering kan er voor zorgen dat er open plekken in de grasmat van het dijktaalud ontstaan. Door het ontbreken van een goede beworteling van de bovenste bodemlagen en beschaduwing van het taalud kunnen exotische planten de stabiliteit van de oevers en de watergangen verminderen.

Waterkwaliteit en ecologie

Woekerende uitheemse waterplanten kunnen in snel tempo het wateroppervlak bedekken waardoor de zuurstofhuishouding negatief wordt beïnvloed en inheemse waterplanten verdrongen worden. Dit heeft negatieve effecten op de waterkwaliteit en de ecologie van het water. Uitheemse fauna kan eveneens effecten hebben op de biodiversiteit door het verdringen van inheemse soorten. Dit is vooral het geval als de exoten en de inheemse soorten gebruik maken van hetzelfde leefgebied en voedsel. Door hun specifieke eigenschappen kunnen soorten de kwaliteit van het water beïnvloeden. Quaggamosselen filteren het water waardoor het helder wordt terwijl Amerikaanse rivierkreeften door hun gedrag het water juist vertroebelen waardoor de bedekking met waterplanten lager wordt.

Waterkwantiteit

Woekerende uitheemse waterplanten kunnen kunstwerken verstoppen, wat leidt tot opstuwning van het water. Quaggamosselen zijn in Amerika en plaag doordat ze zich vasthechten op allerlei kunstwerken zoals duikers en gemalen. Dit effect wordt in Rijnland in mindere mate ook al waargenomen en kan tot hoge kosten voor het schoonmaken van deze kunstwerken leiden.

Biodiversiteit: de aanwezigheid van exoten kan invloed hebben op inheemse soorten. Soorten kunnen worden verdrongen waardoor de biodiversiteit kleiner wordt. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de KRW-scores.

In bijlage 3 is een lijst van soorten opgenomen die in Rijnland aanwezig zijn.

1.4 Welke strategieën zijn er voor het omgaan met exoten

Er zijn verschillende manieren waarop we kunnen omgaan met exoten: preventie van vestiging van exoten, het bestrijden of beheersen en ten slotte het accepteren van de aanwezigheid van exoten.

1. Preventie

In de ideale situatie wordt voorkomen dat exoten Rijnlands beheergebied en watersysteem binnenkomen. Dit is in de praktijk lastig te realiseren. Exoten die al in de Nederlandse natuur en het oppervlaktewater aanwezig zijn zullen uiteindelijk ook Rijnland bereiken. Aquatische soorten komen actief of passief mee met het inlaatwater of met het schutten van schepen. Ook door uitzettingen komen exoten (waterplanten, vissen) in het watersysteem terecht. Voor een aantal soorten woekerende uitheemse waterplanten zijn in een convenant met kwekers en tuincentra afspraken gemaakt om de verkoop in tuincentra te beëindigen.

2. Bestrijden/ beheersen/controleren

Het bestrijden van soorten is gericht op het uitroeien van een soort. Bestrijding kan worden toegepast als de inspanning opweegt tegen de te verwachten overlast die de soort geeft. In veel gevallen is het volledig bestrijden van een soort niet haalbaar. De inspanning kan dan gericht zijn op het beheersen of controleren van de omvang van het probleem dat de exoot veroorzaakt.

De strategie "bestrijden/beheersen/controleren" wordt door Rijnland toegepast op woekerende uitheemse waterplanten zoals de grote waternavel, kleine waterteunisbloem etc. De planten worden in opdracht van Rijnland verwijderd door aannemers, zowel in primair als in overig water. De kosten worden begroot op de exploitatiebegroting van de afdeling Onderhoud en variëren van € 50.000 tot € 500.000 per jaar. De kosten voor verwijdering van woekerende waterplanten zijn hoger naarmate de voorgaande winter zachter was.

3. Accepteren

Het accepteren van exoten betekent dat we geen maatregelen nemen om de verspreiding of de aantallen van een soort te beperken. Dit kan het geval zijn als de schade die de soort aanbrengt beperkt is. Accepteren kan echter ook de strategie zijn als er geen methoden voorhanden zijn om de soort te bestrijden of te beheersen, zelfs als de schade die de soort aanricht groot is.

De strategie "accepteren" wordt toegepast op de quaggamossel en alle soorten Amerikaanse rivierkreeften in Rijnlands gebied. Voor deze soorten is in risicobeoordelingen gesteld dat de aanwezigheid grote risico's voor het watersysteem en de ecologie kan hebben. Preventie is niet meer aan de orde aangezien de soorten inmiddels wijd verspreid zijn. Beheersing van de soorten is niet mogelijk gezien de grote voortplantingscapaciteit. Bestrijding van de soorten is niet mogelijk zonder grote schade aan het ecosysteem. Accepteren is op dit moment de enige optie.

Rijnland heeft voor de quaggamossel en de Amerikaanse rivierkreeft standpunten ingenomen die in het kort hieronder zijn beschreven.

Quaggamossel

Door de vele onzekerheden en mogelijke negatieve gevolgen van de exoot is Rijnland zeer terughoudend in het actief introduceren en/of stimuleren van de quaggamossel. Naar verwachting verspreidt deze mossel zich de komende jaren nog verder en neemt in aantal toe. Om grip te krijgen op de precieze effecten van de mossel op de waterkwaliteit, blijft Rijnland de soort actief volgen. Daarnaast gaat Rijnland door met de geplande waterkwaliteitsmaatregelen om te zorgen voor een duurzaam en robuust watersysteem. Het actief bestrijden van de quaggamossel is volgens Rijnland zinloos.

Zie voor het volledige standpunt bijlage 4.

Amerikaanse rivierkreeft

Rijnland erkent dat exotische rivierkreeften in grote aantallen en hoge dichtheden in het watersysteem aanwezig zijn. Het is bekend dat deze dieren een grote invloed kunnen hebben op de fysisch-chemische en ecologische waterkwaliteit. Ook is bekend dat de kreeften graven in oevers en waterkeringen. Vooralsnog zien we geen risico's van de graverij voor de veiligheid van de keringen.

Rijnland neemt geen maatregelen om de aantallen rivierkreeften te reduceren. De reden hiervoor is dat de effecten van reductie op het watersysteem niet duidelijk en niet per definitie positief zijn. Het middel kan erger zijn dan de kwaal. Bovendien is er geen effectieve en geschikte methode om de aantallen blijvend te reduceren. Rijnland stimuleert het wegvangen van rivierkreeften door beroepsvissers daarom ook niet. We volgen de onderzoeken naar rivierkreeften en zullen als er nieuwe inzichten zijn onze strategie waar nodig en waar mogelijk aanpassen.

Zie voor het volledige standpunt bijlage 5.

2. Hoe gaat Rijnland om met exoten in en om het water

Het hoogheemraadschap van Rijnland heeft geen directe verantwoordelijkheden en taken op het gebied van preventie, bestrijding of beheersing van exoten. Bij de uitvoering van onze taken en het behalen van onze doelstellingen kunnen we wel last hebben van de aanwezigheid van exoten. In dit hoofdstuk is beschreven hoe Rijnland omgaat met exoten.

Het Hoogheemraadschap van Rijnland is uiteraard gehouden aan de geldende wetgeving en gemaakte afspraken (zie bijlage 1 voor een uitgebreide beschrijving). Daarnaast kunnen waterschappen aanvullend op het geldende beleid maatregelen nemen om overlast door exoten te beperken.

De lijn die hieruit volgt is omschreven in de volgende drie punten:

1. Rijnland houdt zich aan de geldende wetgeving;
2. Rijnland houdt zich aan de afspraken die zijn gemaakt in het waterplantenconvenant;
3. Rijnland bepaalt een strategie (preventie, bestrijden, beheersen of accepteren) voor de soorten die een risico vormen voor het waterbeheer (veiligheid, waterkwantiteit en waterkwaliteit) en legt deze vast in protocollen, hierbij worden zo veel mogelijk de landelijke richtlijnen en protocollen gevolgd.

Concreet houdt dit het volgende in:

1. We houden ons aan de geldende wetgeving

Vanuit de EU verordening betreffende invasieve uitheemse soorten, het Rijksbeleid en provinciaal beleid ligt er geen concrete opgave bij de waterschappen. Rijnland heeft geen wettelijke taak om exoten te bestrijden. Muskusratten en beverratten worden bestreden vanuit de wettelijke taak om schade aan waterstaatswerken te voorkomen. Vanuit de Wet Natuurbescherming is het Rijnland, net als alle andere overheden en burgers, niet toegestaan om exoten uit te zetten in de vrije natuur.

Het hoogheemraadschap van Rijnland

- *zet geen exotische dieren of hun eieren uit in de vrije natuur;*
- *plant of zaait geen exotische planten;*
- *vraagt een ontheffing of vrijstelling aan als het uitzetten, planten of zaaien van exoten bij uitzondering gewenst is.*

2. We houden ons aan de afspraken die zijn gemaakt in het waterplantenconvenant

De Unie van Waterschappen heeft het waterplantenconvenant getekend namens alle waterschappen. Relevante afspraken voor de Unie en de waterschappen zijn de volgende:

- De Unie van Waterschappen bevordert dat de waterschappen alle nieuwe vondsten anders dan grote watervlinder zullen melden aan de Plantenziektkundige Dienst;
- De Unie van Waterschappen bevordert dat de waterschappen publiekscampagnes organiseren gericht op het voorkomen van introductie van exoten in het oppervlaktewater.

Rijnland gebruikt de app i-waterplant (zie bijlage 6) om de vindplaatsen van uitheemse waterplanten te registreren, de ontwikkeling te volgen en de kosten voor verwijderen te

verantwoorden. De vindplaatsen worden doorgegeven aan de nationale databank voor flora- en faunagegevens (NDFF). Ook bij het doorgeven van vondsten van nieuwe soorten aan de Plantenziektkundige Dienst kan de app ondersteunend zijn.

Rijnland voert nog geen publiekscampagne om te voorkomen dat ingelanden exoten in het water introduceren. Naar voorbeeld van onze buurwaterschappen zullen we een vergelijkbare campagne (webpagina met informatie) opzetten.

Het hoogheemraadschap van Rijnland

- *meldt de vondst van nieuwe exotische waterplanten aan de Plantenziektkundige Dienst;*
- *start een publiekscampagne (een webpagina met informatie) gericht op het voorkómen van introductie van exoten in het oppervlaktewater*

3. We kiezen een strategie per exoot en leggen dit vast in een protocol voor uitvoering

Een aantal exoten geeft overlast bij de uitvoering van waterschapstaken of voor het bereiken van doelstellingen voor waterkwaliteit en ecologie. Voor de soorten die niet op de Unielijst staan, wordt door rijk of provincie geen actie ondernomen om deze overlast te beperken. Voor deze soorten legt Rijnland een strategie (preventie/bestrijden/accepteren) vast in protocollen per soort of per soortgroep. We nemen hierbij de huidige praktijk als basis, we volgen de landelijke richtlijnen en zoeken afstemming met andere waterschappen, onder meer via de werkgroep plaagsoorten. De protocollen worden van tijd tot tijd geactualiseerd, als de wetgeving daartoe aanleiding geeft of als er sprake is van voortschrijdend inzicht. De kosten voor uitvoering van de protocollen zullen worden begroot op de exploitatie van den afdeling Onderhoud.

We zullen bij het opstellen van de protocollen keuzes moeten maken:

- Neemt Rijnland maatregelen in primaire wateren of ook in overige wateren?
- Neemt Rijnland maatregelen op de kaden of leggen we dat bij de pachters/eigenaren neer?
- Zetten we in op het voorkomen van vestiging (met name van landplanten, oeverplanten, waterplanten) bijvoorbeeld bij grondverzet?
- Gebruiken we wel of niet chemische bestrijdingsmiddelen?

Het opstellen en uitvoeren van protocollen wordt gezien als bedrijfsvoering. Protocollen worden daarom in beginsel niet vastgesteld door het bestuur. Als aan de uitvoering van protocollen een duidelijke financiële component of omgevingscomponent zit, dan wordt het protocol ter vaststelling voorgelegd aan Dijkgraaf en Hoogheemraden. Een voorbeeldprotocol voor het omgaan met de grote watervlinder is opgenomen in bijlage 7.

Het hoogheemraadschap van Rijnland

- *kiest een strategie (preventie/bestrijden/accepteren) per exoot die overlast geeft voor Rijnlands taken en doelstellingen en stelt een protocol op voor uitvoering van deze strategie;*
- *laat protocollen met een financiële component of omgevingscomponent vaststellen door D&H*

3. Bronnen

Beleidsnota invasieve exoten, 2007

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2007/10/15/beleidsnota-invasieve-exoten>

Besluit uitvoering verordening invasieve exoten, 2016

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0037731/2016-03-18>

Convenant waterplanten, 2010.

<https://www.nvwa.nl/actueel/bestanden/bestand/2001100/convenant-waterplanten>

Couperus, A.S., 2015. Kennisdocument rivierkreeften. IMARES rapport C190/15

Verordening exoten EU, 2014

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=NL>

Exotenlijst EU, vaststelling van de lijst publicatie, 2015

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R1141&from=EN>

Informatie en standpunt Rijnland over de quaggamossel

<http://www.rijnland.net/over-rijnland/wat-doet-rijnland/schoon-en-gezond-water/quaggamossel>

Standpunt Rijnland over Amerikaanse rivierkreeften. Corsa 16.082669

STOWA Factsheet quaggamossel

http://www.stowa.nl/publicaties/publicaties/factsheet_quaggamossel

Wet Natuurbescherming 2017

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0037552/2017-01-01>

Bijlage 1. Kaders

Er is op Europees en landelijk niveau beleid gemaakt over exoten. In onderstaande alinea's zijn de hoofdpunten uit dit beleid toegelicht.

Europees beleid

Verordening invasieve exoten en de Unielijst

In 2014 is de Europese verordening tegen invasieve exoten aangenomen. Invasieve exoten zijn soorten die niet van nature in Europa voorkomen, die door menselijk handelen hier zijn gekomen en die schade toebrengen aan biodiversiteit en ecosystemen.

De Europese landen hebben afgesproken om maatregelen te nemen om schade door exoten te beperken, zowel in het kader van het Biodiversiteitsverdrag (Convention on Biological Diversity) als in Europees Verband. Dat gebeurt in drie stappen:

1. zorgen dat soorten niet binnen komen;
2. zo snel mogelijk verwijderen van soorten die toch binnen komen;
3. beheren van niet te verwijderen soorten en voorkomen van verdere verspreiding.

De verordening heeft rechtstreekse werking in Nederland. Centraal staat de "Unielijst", dit is een lijst van invasieve uitheemse soorten die voor de EU zorgwekkend zijn. De selectie van soorten is gebaseerd op wetenschappelijke risicobeoordelingen. Op de lijst staan landplanten, zoogdieren, vogels, zoetwater invertebraten, zoetwaterplanten, zoetwatervissen, reptielen, amfibieën en één insect. Deze lijst is als geheel in december 2015 met een gekwalificeerde meerderheid goedgekeurd. Nederland zal maatregelen nemen tegen de introductie en verspreiding van de soorten op de Unielijst (zie bijlage 2).

Er wordt gewerkt aan een aanvulling op de unielijst, een planning van vervolgstappen is nog niet bekend. De Europese verordening biedt lidstaten de ruimte om aanvullend op de Europese lijst een nationale lijst op te stellen van soorten die op hun grondgebied een probleem vormen. De staatssecretaris van Economische Zaken lijkt geen gebruik te willen maken van deze mogelijkheid. Hij stelt daarbij dat Nederland in principe geen extra maatregelen treft aanvullend op Europese verordeningen en dat de provincies verantwoordelijk zijn voor de aanpak.

Voor de soorten op de Unielijst geldt een groot aantal geboden en verboden. De soorten mogen niet:

- worden binnengebracht op het grondgebied van de Unie, ook niet onder douanetoezicht;
- worden gehouden, ook niet in een gesloten omgeving;
- worden gekweekt, ook niet in een gesloten omgeving;
- worden vervoerd naar binnen of uit de Unie, behalve in het kader van uitroeiing;
- in de handel worden gebracht;
- worden gebruikt of uitgewisseld;
- worden toegestaan zich voort te planten, te worden gekweekt of geteeld, ook niet in een gesloten omgeving; of
- worden vrijgelaten in het milieu.

Rijksbeleid

Wet Natuurbescherming

De Wet natuurbescherming is per 1 januari 2017 van kracht. De wet vervangt de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en faunawet.

In deze wet is een aantal artikelen opgenomen dat betrekking heeft op exoten:

Artikel 3.18

1. Gedeputeerde staten kunnen aan faunabeheereenheden of wildbeheereenheden de opdracht geven om de omvang van populatie van vogels of andere dieren te beperken.
2. Gedeputeerde staten kunnen bepalen dat groepen en personen zoals bedoeld in het eerste lid toegang hebben tot gronden en handelen volgens een vastgesteld en goedgekeurd faunabeheerplan.
3. Gedeputeerde staten kunnen bepalen wat met de ingevolge het eerste lid bemachtigde dieren gebeurt.
4. Het eerste lid is van overeenkomstige toepassing op het beperken van de omvang van populaties van dieren die zijn aan te merken als exoten of van verwilderde dieren.

Artikel 3.19

1. Onze Minister wijst soorten invasieve exoten aan die in het belang van de bescherming van de wilde flora, de wilde fauna of de instandhouding van natuurlijke habitats worden bestreden.
2. Gedeputeerde staten dragen er zorg voor dat in hun provincie het aantal van de invasieve exoten, bedoeld in het eerste lid, zoveel mogelijk wordt teruggebracht.
3. De aanwijzing (eerste lid) vindt plaats in overeenstemming met Gedeputeerde staten, bedoeld in het tweede lid.
4. Gedeputeerde staten kunnen aan personen of samenwerkingsverbanden van personen opdracht geven tot het terugbrengen van het aantal planten van bij de opdracht aangeduide soorten, aangewezen krachtens het eerste lid. Artikel 3.18, tweede en derde lid, is op de uitvoering van deze opdracht van overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat in artikel 3.18, derde lid, in plaats van "dieren" wordt gelezen: planten.

Artikel 3.34

1. Het is verboden dieren of eieren van dieren uit te zetten.
2. Het verbod, bedoeld in het eerste lid, geldt niet voor het uitzetten van dieren van soorten die op grond van artikel 1, tweede lid, van de Vissrijwet 1963 zijn aangewezen als "vis", of voor het uitzetten van hun eieren.
3. Gedeputeerde staten kunnen ontheffing en provinciale staten kunnen vrijstelling verlenen van het verbod, bedoeld in het eerste lid.
4. Het is verboden exoten behorende tot bij algemene maatregel van bestuur aangewezen plantensoorten te planten of te zaaien.
5. Onze Minister kan, in zoverre in afwijking van het derde lid, ontheffing of vrijstelling verlenen van de verboden, bedoeld in het eerste en vierde lid, ten behoeve van de herintroductie van soorten, of voor het uitzetten, planten of zaaien van exoten. Onze Minister verleent een ontheffing of vrijstelling als bedoeld in de vorige volzin in overeenstemming met gedeputeerde staten van de provincie waar de herintroductie of uitzetting plaatsvindt.

Artikel 3.39

Het is verboden invasieve exoten behorende tot bij algemene maatregel van bestuur aangewezen soorten, of eieren van deze exoten te verhandelen of in bezit te hebben.

Beleidsnota invasieve exoten

In 2007 is de beleidsnota invasieve exoten vastgesteld. Volgens dit beleid zoekt Nederland zoveel mogelijk aansluiting bij de organisatie van exotenbestrijding in andere Europese landen. Het zwaartepunt van het beleid is gericht op preventie van introducties van nieuwe invasieve soorten. Door het uitvoeren van bestrijdingsmaatregelen wordt getracht de vestiging van nieuwe soorten te voorkomen. Als dat geen haalbare optie blijkt, dan richt het beleid zich vervolgens op beheersmaatregelen.

Uitgangspunt is dat preventie, bestrijding of beheersing van exoten plaatsvindt wanneer geïntroduceerde soorten een reële dreiging vormen. Niet iedere exoot wordt actief bestreden. De beslissing om een exoot actief te bestrijden zal afhangen van de aard en omvang van het probleem dat door deze exoot wordt veroorzaakt en de verwachte maatschappelijke en financiële inspanningen die de bestrijding zal vergen.

Een voornemen in de nota was de oprichting van een coördinerend orgaan invasieve exoten. Met de oprichting van het Team Invasieve Exoten (TIE) is hieraan invulling gegeven. Het TIE ondersteunt het ministerie van Economische Zaken (EZ) bij het uitvoeren van het exotenbeleid. Het team richt zich vooral op exoten die schadelijk zijn voor de natuur, maar heeft ook oog voor schade aan de volksgezondheid, economie en veiligheid. De belangrijkste activiteiten van het TIE zijn:

- adviseren aan het ministerie van EZ over de aanpak van invasieve exoten;
- (laten) uitvoeren van risicoanalyses. Voor nieuwe risicoanalyserapporten geldt een consultatieperiode. Dit betekent dat iedereen de mogelijkheid heeft hierop te reageren;
- (laten) uitvoeren van surveys en monitoring;
- Communicatie over risico's aan particulieren, terreinbeheerders, waterschappen en bedrijfsleven.

Het TIE voorziet organisaties uit een groot (inter-)nationaal deskundigennetwerk van informatie. Het TIE ondersteunt deze organisaties op die manier in de uitvoering van preventie en bestrijding van invasieve exoten. De uitvoering van eventuele maatregelen wordt gelegd bij uitvoerende organisaties zoals de Plantenziektenkundige Dienst en terreinbeheerders.

Waterschapswet en Waterwet

In de Waterschapswet is opgenomen dat de zorg voor het watersysteem tot de taken van het waterschap behoort. In de Waterwet artikel 3.2a is opgenomen dat het waterschap zo goed mogelijk zorg draagt voor het voorkomen van schade aan waterstaatswerken veroorzaakt door muskus- en beverratten. Hier wordt invulling aan gegeven door deze dieren te bestrijden.

Convenant waterplanten

Om de verspreiding van invasieve exotische waterplanten in te dammen is in 2010 het Convenant Waterplanten ondertekend door het bedrijfsleven, het ministerie van Economische Zaken en de Unie van waterschappen (namens alle waterschappen).

In dit convenant is onder meer afgesproken dat bepaalde plantensoorten in Nederland niet worden geleverd aan consumenten en ook niet door de aangesloten bedrijven in eigen beheer worden gebruikt. In het convenant is opgenomen dat de Unie van Waterschappen bevordert dat de waterschappen alle nieuwe vondsten van uitheemse soorten anders dan de grote waternavel zullen melden aan de Plantenziektenkundige Dienst. Ook is opgenomen dat de Unie van Waterschappen bevordert dat de waterschappen publiekscampagnes organiseren op het voorkómen van introductie van exoten in het oppervlaktewater.

Op de unielijst staat slechts een aantal exotische waterplanten dat overlast veroorzaakt voor de waterschappen. De Unie van Waterschappen pleit er daarom voor om het convenant waterplanten van kracht te houden naast het overige beleid. Het is nog niet duidelijk hoe het ministerie van Economische Zaken en de overige convenantpartijen hier over denken.

Unie van Waterschappen

De Unie van Waterschappen heeft haar leden het advies gegeven om terughoudend te zijn met het uitzetten, dan wel stimuleren van de quaggamossel in Nederlandse watersystemen. In een factsheet, opgesteld door STOWA zijn de risico's benoemd.

Provinciaal beleid

Provincie Zuid-Holland

Provincie Zuid-Holland heeft in 2002 het Beleidsplan uitvoering Flora- en faunawet Zuid-Holland vastgesteld. In dit stuk is opgenomen dat de "uitbreiding en vestiging van exoten en verwilderde diersoorten niet wenselijk is". Voor deze diersoorten streven gedeputeerde staten "naar een zo klein mogelijk populatie". In het beleidsplan worden verschillende zoogdieren en vogels als exoot benoemd waaronder de nijlgans, de wasbeer, beverrat en muskusrat. Het beheer van de muskusrat is sinds enkele jaren geregeld via Muskusrattenbeheer West- en Midden Nederland die ook in het beheergebied van Rijnland muskusratten vangt.

In een brief aan de Provinciale Staten van Zuid-Holland uit 2012 stelt Gedeputeerde Staten dat: "De provincie Zuid-Holland kan onderzoeken hoe een goed en kosteneffectief signaleringsnetwerk kan worden georganiseerd, voor het vroegtijdig signaleren van invasieve exoten. GS hebben de in Zuid-Holland voorkomende en problematische exoten reeds aangewezen. GS willen in overleg met het Rijk en andere provincies de mogelijkheden van het signaleringsnetwerk onderzoeken. Daarbij rekening houdend met de verdeling van taken en verantwoordelijkheden voor invasieve exoten, zoals vastgelegd wordt in de nieuwe wet Natuur.Onderzocht wordt hoe bijvoorbeeld gebruik gemaakt kan worden van de inzet van bij Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's) aangesloten vrijwillige veld- en waterbiologen.

Provincie Noord-Holland

Provincie Noord-Holland heeft in 2007 een beleidsnota Flora- en faunawet vastgesteld. In deze nota is opgenomen dat "exoten zoals nijlgans, muskusrat en beverrat niet beschermd zijn. Voor onbeschermden soorten gelden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet niet. Toch mogen ze niet zonder meer met alle middelen worden gedood".

De provincies hebben geen beleid over exotische waterplanten, landplanten of diersoorten in de watergangen, oevers of dijken. Er is geen rol bij beheersing of bestrijding van deze exoten aan de waterschappen toegekend.

Rijnlands beleid

Er zijn geen stukken vastgesteld waarin is beschreven hoe Rijnland met exoten omgaat. In de praktijk worden exotische woekerende waterplanten al sinds de jaren '90 van de vorige eeuw bestreden in zowel primair als overig water. De vindplaatsen van de exotische waterplanten worden gerapporteerd aan de Nationale Database voor Flora- en faunagegevens (NDFF). Rijnland gebruikt de app i-waterplant om vindplaatsen door te geven. Rijnland heeft standpunten ten aanzien van quagga mosselen en Amerikaanse rivierkreeften, zie hiervoor bijlagen 4 en 5.

Bijlage 2. Lijst met invasieve exoten, EU-lijst

Terrestrische planten	
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
<i>Baccharis halimifolia</i>	Struikaster
<i>Heracleum persicum</i>	Perzische berenklauw
<i>Heracleum sosnowskyi</i>	Sosnowski's berenklauw
<i>Lysichiton americanus</i>	Moeraslantaarn
<i>Perthenium hysterophorus</i>	<i>Parthenium</i>
<i>Persicaria perfoliata</i>	<i>Persicaria</i>
<i>Puerario lobata</i>	Kudzu
Zoogdieren	
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
<i>Callosciurus erythraeus</i>	Pallas eekhoorn
<i>Muntiacus reevesii</i>	Muntjak
<i>Myocastor coypus</i>	Beverrat
<i>Sciurus carolinensis</i>	Grijze eekhoorn
<i>Sciurus niger</i>	Amerikaanse voseekhoorn
<i>Procyon lotor</i>	Gewone wasbeer
<i>Tamias sibiricus</i>	Siberische grondeekhoorn
<i>Herpestes javanicus</i>	Indische mangoeste
<i>Nasua nasua</i>	Rode neusbeer
Vogels	
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
<i>Corvus splendens</i>	Indische huiskraai
<i>Oxyura jamaicensis</i>	Rosse stekelstaart
<i>Threskiornis aethiopicus</i>	Heilige ibis
Insecten	
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
<i>Vespa velutina nigrithorax</i>	Aziatische hoornaar
Zoetwater invertebraten	
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
<i>Eriocheir sinensis</i>	Chinese wolhandkrab
<i>Orconectes limosus</i>	Gevlekte Amerikaanse rivierkreeft
<i>Orconectes virilis</i>	Geknobbelde Amerikaanse rivierkreeft
<i>Pacifastacus leniusculus</i>	Californische rivierkreeft
<i>Procambarus clarkii</i>	Rode Amerikaanse rivierkreeft
<i>Procambarus sp.</i>	Marmerkreeft
Zoetwaterplanten	
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
<i>Cabomba caroliniana</i>	Waterwaaier
<i>Eichhornia crassipes</i>	Waterhyacinth
<i>Hydrocotyle ranunculoides</i>	Grote waternavel
<i>Lagarosiphon major</i>	Verspreidbladige waterpest
<i>Ludwigia grandiflora</i>	Waterteunisbloem
<i>Ludwigia peploides</i>	Kleine waterteunisbloem
<i>Myriophyllum aquaticum</i>	Parelverderkruid
Zoetwatervissen	
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
<i>Pseudorasbora parva</i>	Blauwband
<i>Perccottus glenii</i>	Amurgrondel
Reptielen en amfibieën	
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
<i>Lithobates (Rana) catesbeianus</i>	Amerikaanse brulkikker
<i>Trachemys scripta</i>	Rood-, en geelwang-, geelbuikschildpad

Bijlage 3. Exoten in Rijnland

Deze lijst geeft een indruk van de exoten waarvan bekend is dat ze in Rijnland aanwezig zijn. De lijst is niet uitputtend. Een vermelding *) achter de naam geeft aan dat de soort op de Unielijst vermeld staat.

Water- en oeverplanten

Grote waternavel *)
Kleine waterteunisbloem *)
Waterhyacint *)
Watersla

Landplanten met mogelijk effect op erosiegevoeligheid van keringen

Japanse duizendknoop
Reuzenbalsemien
Reuzeberenklauw
Amerikaanse vogelkers

Fauna

Muskusrat
Amerikaanse nerts
Macrofaunasoorten
Amerikaanse zoetwaterkreeften verschillende soorten *)
Quaggamossel
Exotische vissoorten waaronder verschillende soorten grondels

Reuzenbalsemien

Japanse duizendknoop

Bijlage 4. Rijnlands standpunt Quaggamossel

Quaggamossel zorgt voor helderder water

De quaggamossel is een invasieve exoot, afkomstig uit het Zwarte Zeegebied. Hij is in 2006 voor het eerste in Nederland waargenomen en verspreidt zich via de grote rivieren over Nederland. In Rijkswateren zoals het IJsselmeergebied zorgde de mossel door zijn filterende eigenschappen al eerder voor helderder water. Recent gepubliceerd Rijnlands onderzoek toont aan dat de quaggamossel ook op de Rijnlandse boezem verantwoordelijk is voor helderder water.

Conclusie Rijnlands onderzoek

Of de komst van quaggamossel positief of negatief is voor het waterbeheer is niet eenvoudig te zeggen. Aan de ene kant biedt het kansen voor ecologisch herstel: door helderder water kunnen waterplanten (weer) groeien en kan de vispopulatie zich herstellen. Aan de andere kant geeft de komst van de mossel risico's: een helder voedselrijk watersysteem kan leiden tot afname van de biodiversiteit en bij eventuele massale sterfte van de mossel opnieuw leiden tot troebel water. Daarnaast kunnen recreanten overlast ondervinden door toenemende watervegetatie en de aangroei van mosselen op steigers en boten. In Amerika is gebleken dat de aanwezigheid van de quaggamossel grote gevolgen kan hebben voor het waterbeheer. Daar veroorzaakte de mossel verstoppingen in leidingen en kunstwerken (zoals gemalen en stuwen). Ook leidde zijn aanwezigheid tot het uitsterven van waterleven.

Terughoudendheid in introduceren en stimuleren

Door de vele onzekerheden en mogelijke negatieve gevolgen van de exoot is Rijnland zeer terughoudend in het actief introduceren en/of stimuleren van de quaggamossel. Naar verwachting verspreidt deze mossel zich de komende jaren verder en neemt in aantal toe. Om grip te krijgen op de precieze effecten van de mossel op de waterkwaliteit blijft Rijnland hem actief volgen. Daarnaast gaan Rijnland door met de geplande waterkwaliteitsmaatregelen om te zorgen voor een duurzaam en robuust watersysteem. Het actief bestrijden van de quaggamossel is volgens Rijnland zinloos.

Bijlage 5. Rijnlands standpunt Amerikaanse rivierkreeften

Exotische rivierkreeften in Rijnland aanwezig

Rijnland erkent dat in delen van het watersysteem grote aantallen en hoge dichtheden exotische rivierkreeften aanwezig zijn.

Effecten op waterkwaliteit en veiligheid van keringen

Het is bekend dat exotische rivierkreeften een grote invloed kunnen hebben op de ecologische en fysisch-chemische waterkwaliteit. In de praktijk zien we gelukkig nog niet veel locaties waar de ecologische waterkwaliteit merkbaar is verslechterd door de aanwezigheid van exotische rivierkreeften. Rijnland heeft onderzoek laten doen naar het graven van rivierkreeften in oevers en keringen. Vooralsnog zien we geen risico's van deze graverij voor de veiligheid van de keringen. Wel kan graverij bijdragen aan de baggeraanwas.

Maatregelen om Amerikaanse rivierkreeften te bestrijden

Rijnland neemt geen maatregelen om de aantallen rivierkreeften te reduceren. De reden hiervoor is onder meer dat de effecten van reductie op het watersysteem niet duidelijk zijn. De schade aan de waterkwaliteit wordt niet per definitie kleiner als de kreeftenaantallen kleiner worden. Bovendien is er geen effectieve en geschikte methode om de aantallen blijvend te reduceren.

Bevissing van Amerikaanse rivierkreeften

Het wegvangen van kreeften door bijvoorbeeld beroepsvissers wordt door Rijnland niet gestimuleerd. Aan bevissing kleven belangrijke potentiële nadelen zoals ongewenste bijvangst van (beschermde) diersoorten. Daarnaast kan visserij leiden tot verdere verspreiding van kreeften door handel en uitzetten. Hierdoor is er een kans dat het middel erger is dan de kwaal. Imares (Kennisdocument rivierkreeften, 2015) geeft aan dat deze effecten verder onderzocht moeten worden. Overigens kan Rijnland niet verbieden dat vissers op exotische rivierkreeften vissen aangezien dit onder de Visserijwet is toegestaan.

Vervolg

De aanwezigheid van de kreeften wordt door Rijnland en veel andere waterschappen als een gegeven beschouwd waarmee we zullen moeten leven. Rijnland volgt de onderzoeken naar exotische rivierkreeften en is lid van de werkgroep exoten waarin risico's, bestrijding en beheer van exoten (waaronder kreeften) worden besproken. Kennis wordt hier uitgebreid gedeeld. Als er nieuwe inzichten op het gebied van het omgaan met exotische rivierkreeften (bijvoorbeeld t.a.v bevissing) ontstaan dan zal Rijnland waar nodig en waar mogelijk zijn strategie hierop aanpassen.

Bijlage 6. App “iWaterplant”

Met de app “iWaterplant” kunnen medewerkers van waterschappen, terreinbeheerders en burgers direct in het veld vermeende invasieve waterplanten melden door een close-up foto te maken van de plant. De foto wordt samen met de locatie verzonden naar FLORON. Binnen enkele dagen ontvangt de melder bericht terug via de app of het inderdaad om een invasieve waterplant gaat.

Geverifieerde waarnemingen van iWaterplant worden doorgegeven aan de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). De meldingen komen ook bij het juiste waterschap terecht. Het waterschap kan dan direct actie ondernemen.

Het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard is namens de waterschappen formeel opdrachtgever voor het ontwikkelen van deze app. Het ministerie van Economische Zaken heeft de ontwikkeling van de app meegefinancierd.

De app is zowel voor iPhone als voor Android telefoons beschikbaar.

Meer informatie is te vinden op <https://www.uvw.nl/iwaterplant-app-om-invasieve-waterplanten-te-melden/>

logo van de app iWaterplant

Bijlage 7. Voorbeeldprotocol grote waternavel

Exotische soort:

Grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*)

Strategie:

Bestrijden/beheersen/controleren

Proces:

De aanwezigheid van grote waternavel wordt gemeld door een burger of een medewerker van Rijnland. De melding wordt door de watersysteembeheerder in de app iWaterplant geregistreerd.

De watersysteembeheerder geeft opdracht aan een geselecteerde aannemer om de grote waternavel te verwijderen. De planten worden zowel uit primair als uit overig water verwijderd. De opdracht moet zo snel mogelijk en uiterlijk binnen vijf werkdagen na de melding zijn uitgevoerd. De planten moeten zo volledig mogelijk worden verwijderd, compleet met wortelstelsel, om hergroei zoveel mogelijk te beperken. De planten worden afgevoerd naar een vooraf afgesproken locatie. De planten mogen niet op de kant worden gezet.

Financiën:

De kosten voor het bestrijden van grote waternavel komen ten laste van de exploitatiebegroting van de afdeling Onderhoud.

Communicatie:

Op Rijnlands website is een meldformulier en een folder opgenomen waarin beschreven staat hoe Rijnland omgaat met de grote waternavel.

<http://www.rijnland.net/uw-loket/documenten-uw-loket/brochure-grote-waternavel.pdf/view>

<http://www.rijnland.net/uw-loket/meldpunt/meldformulier-grote-waternavel?searchterm=waternavel>

